

A szerződési kockázat kérdése a gazdasági válság tükrében

–

**különös tekintettel a devizahitelek
problémájára**

Jelige: Deviza

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3. oldal
1. A szerződési kockázat természete, az Alkotmánybíróság releváns határozatai.....	4. oldal
1.1. „Vis maior”.....	5. oldal
1.2. A szerződés „megmentése”.....	6. oldal
1.3. A clausula rebus sic stantibus jogelve.....	7. oldal
1.4. A gazdasági lehetetlenülés magánjogi doktrínája.....	8. oldal
2. A szerződési egyensúly visszaállításának lehetőségei, rövid történeti kitekintés.....	9. oldal
2.1. Adósvédelmi intézkedések, „válságjog”.....	10. oldal
2.2. A felek együttműködése.....	11. oldal
2.3. Történeti kitekintés.....	11. oldal
2.4. A szerződés módosításának bírói útja.....	12. oldal
3. A devizahitelek problematikája.....	13. oldal
3.1. A devizahitel természete, konstrukciója.....	13. oldal
3.2. A devizahitel-szerződések a Ptk. 241. § vonatkozásában.....	14. oldal
3.3. Általános szerződési feltételek, mint tisztességtelen szerződési feltételek?.....	16. oldal
4. Konkrétumok a jogesetek szintjén.....	18. oldal
4.1. A devizahitelek „precedens ügye”.....	18. oldal
4.2. A kamat emelése, mint tisztességtelen, egyoldalú szerződésmódosítás.....	19. oldal
4.3. Az Európai Unió Bíróságának C-472/10. számú döntése előzetes döntéshozatali eljárásban.....	20. oldal
Összegzés.....	24. oldal
Irodalomjegyzék, jogszabályok jegyzéke.....	25. oldal

Bevezetés

Dolgozatom témája egy rendkívüli társadalmi jelentőséggel bíró, igencsak aktuális kérdés, mely a jogirodalomban a kérdéskör újszerű jellege miatt meglehetősen kiaknázatlan terület. A szerződési kockázat jogintézményét a 2007-től kezdődő, globális méretű gazdasági krízis kikezdte, újszerű értelmezést vetett fel, mely folyamat még napjainkban is zajlik. Egyesek kissé túlzó véleménye szerint a devizahitelek tragédiája nemzeti tragédia.¹ Patassy Benedek, nyugalmazott kúriai tanácselnök szerint a Kormány, a bankvilág, a lakosság is keresi, egyelőre azonban nem találja a megoldást.² Élesen vetődik fel a bankszektor felelőssége is abban, hogy sok adós jutott kilátástalan helyzetbe. A dolgozat főleg a jogi aspektusokra koncentrál, ám óhatatlanul előkerülnek benne etikai, gazdasági és társadalmi, kis mértékben politikai szempontok is. A kérdésfelvetés és a jogelméleti szempontú elemzés mellett alternatívák felvázolása is célja a dolgozatnak. A devizahitelek problémája élő, mindennapokat meghatározó jelentőségű ügy lett, így az ilyen eseteken keresztül mutatható be legjobban a szerződési kockázat változó természete. A dolgozat írásakor is több per zajlik, melyeket a bankok ellen indítottak. Mint azt a dolgozatban bemutatom, precedens értékű ítéletek már születtek, ám az adekvát jogalkalmazás még várat magára. A műnek célja a gazdasági krízis folytán kibillenő szerződési egyensúly helyreállításának megoldási lehetőségeinek, illetve irányainak vizsgálata, felvázolása. Törekedtem a lehetőségek minél szélesebb körű bemutatására, rövid időbeli és területi kitekintésekkel. A vizsgálati módszert tekintve a leíró és a bemutató módszert alkalmaztam főként, néhol összehasonlításokba is bocsátkoztam, főleg területi és történeti alapon. A *de lege ferenda* javaslatokat a dolgozatba ágyazva, a saját és mások véleményével együtt fejtem ki. A dolgozat nyelvezetének megválasztásakor célom az volt, hogy közérthető, ám mégis pongyola megfogalmazásoktól mentes dolgozat szülessen. A dolgozat első felében a szerződési kockázat természetéről értekezem, majd kitérek a téma kapcsán számba vehető jogintézményekre, bírósági gyakorlatra. Ezt követően a devizahitelekkel kapcsolatos eseteken keresztül mutatom be a kérdéskör aktualitását és a lehetséges irányokat. Kisebb kitérőt teszek az általános szerződési feltételek mellett a tisztességtelen szerződési feltételekre, melyeket a bankok sok esetben alkalmaztak és alkalmaznak. Jelenleg Magyarországon nem nagyon találni olyan háztartást, családot, amit közvetlenül vagy közvetve ne érintene a téma. A dolgozat témaválasztása nem

¹ Echo TV Négy szemközt: Dr. Léhmann György - Kiút a devizahitelezés tragédiájából, interjú 2012.05.27. (<http://www.youtube.com/watch?v=fDv1kvfz0Z4>)

² Patassy Benedek: A devizaalapú hitelszerződésekkel kapcsolatosan kialakult viták bírósági úton való megoldásának javaslatai = Magyar Jog, 2012/7 419-428. o. 419. o.

titkoltan személyes érintettségéből is fakad, emellett véleményem szerint minden, társadalmi állapotokra, változásokra fogékony embert foglalkoztat a kérdéskör, melyet a dolgozat tárgyal.

1. A szerződési kockázat természete, az Alkotmánybíróság releváns határozatai

A szerződéskötéskor fellépő kockázatvállalás egy régi, de annál találóbb hasonlat szerint a kockavetéshez hasonlít.³ Bár biztosan nem tudhatjuk, hogy a szerződés megkötéséből a jövőben ténylegesen mi jön ki, ám a felektől elvárható, hogy a lehetséges kockázatokat a szerződés megkötése előtt reálisan felmérjék. A magyar polgári jog emberképével is összefüggésbe hozható a szerződési kockázat. *Sólyom László* az Alkotmánybíróság polgári jogi tárgyú gyakorlatáról úgy vélekedik, hogy az Alkotmánybíróság az öntudatos és kockázatvállaló „*civis Romanus*-t” (római polgárt) tartja ideálisnak.⁴ *Benke József* megállapítása szerint az alkotmánybírósági gyakorlat tükrében az látható, hogy a magyar polgári jog nem szab gátat a kockázatvállalás szabadságának.⁵ Az 1990-es évek elején a szerződési szabadság határaival, korlátaival, a szerződési kockázatvállalás szabadságának kérdésével több alkotmánybírósági határozat is foglalkozott. A 73/1992. (XII. 28.) AB határozatban az Alkotmánybíróság a szerződési szabadság alkotmányos sérelmét látta abban, hogy a magánszemély a semmisség jogkövetkezménye mellett „nem merészkedhetett” a kereskedelemben szokványos mértékű kockázatok területére.⁶ E szerint tehát a szokásos mértékű kockázatvállalás, ha az a fél részéről önkéntesen, a releváns tények és információk tudatában történik, a szerződési szabadság része.⁷ A 32/1991. (VI. 6.) AB határozat jelentősége abban ragadható meg, hogy rögzítette, az Alkotmánybíróságot az *ex tunc* (visszaható hatályú) polgári jogi jogszabályok esetén a Polgári Törvénykönyv 241. szakasza, a később kifejtésre kerülő *clausula rebus sic stantibus* jogelve köti. Az össztársadalmi viszonylatban is jelentős kockázatokat mérséklő ilyen jellegű (*ex tunc*) jogszabállyal szemben csak annyi a követelmény, hogy az előre nem látható, a szerződés megkötése után felmerülő,

³ Nochtá Tibor: Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság? = Jog – Állam – Politika 2012/2 87-97. o.

⁴ Sólyom László: Polgári jogi kérdések az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In: JK 49/3 (1994) 99-107. o. Idézi: Benke József: Reményvétel. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 327. o.

⁵ Benke József: Reményvétel. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 327. o.

⁶ Sólyom, Polgári jogi kérdések az Alkotmánybíróság gyakorlatában, 101. o. Idézi: Benke: Reményvétel, 327. o.

⁷ Benke 2011. 327. o.

a szerződési egyensúly felborítására alkalmas körülmények hatásait küszöbölje ki.⁸ Témánk szempontjából kiemelendő, hogy a gazdasági, piaci, pénzügyi változások az utóbbi években gyakran születtek anomáliákat a szerződések teljesíthetőségének körében, például a devizahitelek esetében, ahol az elrugaszkodott forint – devizaárfolyamok miatt tömegeknek került veszélybe és lehetetlenült el nem csak a törlesztési kötelezettség teljesítése, hanem a mindennapi megélhetése is.

1.1. „Vis maior”

Jogosan merül fel tehát a kérdés, hogy a globális méretű gazdasági változások meghaladják-e a normális gazdasági kockázatot, melyet a felek a szerződés megkötésekor vállalnak? Előre nem látható, el nem hárítható esemény (*vis maior*) esete áll-e fenn, lehet-e a joggyakorlatban az ehhez fűződő jogkövetkezményeket alkalmazni?⁹

Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ kapjunk, nem elegendő csupán az általános jogelvekből kiindulni, nagy a bírói gyakorlat jelentősége is. Nem lehet általánosan megfogalmazni, hogy a gazdasági válság olyan *vis maior* lenne, mely következtében a felek minden szerződéses kötelezettségük alól mentesülnének. A bírósági ítéletekből kiragadott gondolatok a jogirodalomban *Nochta* szerint gyakran rosszul, más - más tényállásra kiterjesztve kerülnek felidézésre.¹⁰ Lehet ugyanis *vis maior* körülmény a gazdasági válság, de ebben az esetben több körülmény is bizonyításra szorul, így azt, hogy valóban a beálló gazdasági válság, mint *vis maior* esemény akadályozta meg az adott felet a kötelezettsége teljesítésében, tehát valóban a beálló válság a teljesítőképesség jelentős mértékű romlásának az oka, valamint, hogy a gazdasági krízishelyzet a szerződés megkötését követően fejtett ki olyan hatást, mely a szerződés lehetetlenüléséhez vezetett.¹¹ Szükséges tehát, hogy minden egyes perben külön lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeként legyen megállapítható, hogy a válság okozta a szerződés lehetetlenülését, illetve hogy milyen jogkövetkezmények alkalmazhatóak az egyes esetekben.¹² *Patassy* szerint a devizahitel-szerződések megkötése után a világban olyan globális méretű gazdasági változások álltak be, amire korábban még nem volt példa. Ez nem valamiféle elháríthatatlan ok eredménye, hanem „pénzügyi machinációk” következménye. A krízis hatásait az eladósodott országok, a túlbiztosítások és az ezt kihasználók a hitelezők „öröme” felfokozták, a világban egy virtuális pénzgazdaság

⁸ Benke, 2011. 328. o.

⁹ Hasonló kérdéseket vizsgál tanulmányában *Nochta* is.

¹⁰ *Nochta* 2012. 87.o.

¹¹ *Nochta* 2012. 87.o.

¹² Hasonlóképpen látja ezt tanulmányában *Nochta* is.

jött létre, amely a gazdaságilag gyengébb országokat „kifosztva”, lényegesen nagyobb profitot termelve működött, mivel ugyanezt a tőkét nem a reálgazdaságba, termelésbe fektették.¹³

1.2. A szerződés „megmentése”

A szerződés lehetetlenülése mellett élesen vetődik fel a szerződés megmentésének igénye, mivel itt, a többletkockázatok miatt a szerződésbe foglalt lehetőségek utóbb elégtelenné válnak, szükségessé válik a szerződésekbe való jogalkotói vagy bíróság általi beavatkozás. Gazdasági ügyletek esetében szerződéskötéskor a felek kölcsönösen mérlegelik a szerződés megkötéséhez fűződő (esetleges) előnyöket, illetve hátrányokat, melynek a szerződési szabadság jogintézménye szabja meg kereteit, tehát a felek döntenek el, szerződnek-e, kivel szerződnek, milyen feltételekkel, milyen típusú szerződést kötnek. A gazdasági kapcsolatokban kötött szerződéseknel gyakori, hogy egyik vagy másik fél eleve olyan előnybe kerül, mely a szerződés érvénytelenségét vonja maga után (például tisztességtelen szerződési feltételek). Emellett a szerződéskötés után a körülményekben beálló, lényeges változás vezethet a szerződés bíróság általi módosításához vagy akár megszüntetéséhez is. Ahogy *Nochta* fogalmaz, a „gazdasági krízishelyzetek szerződések felek által emelt támasztékait kezdik ki, és a szerződésről áthelyeződik a hangsúly a törvényre”.¹⁴ Belátható, hogy súlyos gazdasági válság esetén a korábbi szerződési feltételek nem, vagy nem megfelelően fenntarthatóak, rugalmasabb, szociálisabb bírói beavatkozásra van szükség a jogszabállyal szemben. Az általános szerződési kockázatot jócskán meghaladó teljesítésre méltányossági szempontból nem kötelezhető senki, abban az esetben sem, ha a szolgáltatás egyébként még nem lehetetlenült el.¹⁵ *Francesco Galgano* szerint napjaink globalizálódó világában a szerződések, mivel egyre inkább nemzetközi jelleget öltenek, „nem kedvelik” a nemzeti törvényhozások merevségét.¹⁶ Véleményem szerint olyan keretrendszerre van szükség, melyet jogszabályok határoznak meg, ahol a kereteken kívülre „nem lehet menni”, ám a jogszabály által „rajzolt” határokon belül a jelenleginél nagyobb szabadságra lenne szükség a szerződési feltételek módosíthatóságának tekintetében. Ez nézeteim szerint, a jogrendszerre kiterjesztve hatékonyabb jogkövetést is vonhatna maga után.

¹³ Patassy 2012. 420. o.

¹⁴ Nochta 2012. 88. o.

¹⁵ Szladits Károly (szerk.): Magyar magánjog vázlata, II. rész. Grill kiadó, Budapest, 1935. Idézi: Nochta 2012. 88. o.

¹⁶ Francesco Galgano: Globalizáció a jog tükrében (ford.: Metzinger Péter). Budapest, HVG-ORAC 2006. 202 o.

1.3. A *clausula rebus sic stantibus* jogelve

Általánosan alkalmazott a *clausula rebus sic stantibus* („a dolgok jelenlegi állására vonatkozó záradék”) elve, mely a körülményekben utóbb beállt olyan változást feltételez, amely miatt a szerződés teljesítése el nem várható, amit előre látva, a felek szerződésüket meg sem kötötték volna, vagy más tartalommal kötötték volna azt meg. Mint a *pacta sunt servanda* („a megállapodásokat teljesíteni kell”) kiegészítő elve, ahogy azt fentebb említettem, nem mindig alkalmazható, az egyes, konkrét esetekben külön kell vizsgálni. A *clausula rebus* elv bírói alkalmazásakor szükségszerű a szociális bírói mérlegelés mellett, hogy az elv alkalmazása ne járjon együtt gazdaságilag káros következményekkel, valamint, hogy a szerződésekbe fektetett közbizalom ne sérüljön, a szerződések kötőereje ne lazuljon, puhuljon fel.¹⁷ Patassy szerint a devizahitelek esetében erről szó sincs, hisz az ő esetük olyan mértékben egyedi, hogy a szerződésekbe vetett közbizalmat nem sérti.¹⁸ Fontos kiemelni, hogy nem elegendő, ha a fél arra hivatkozik, hogy az adott szerződést nem kötötte volna meg, ha előre látja a beálló lényeges változásokat, hiszen, ahogy arra Nochta is rávilágít¹⁹, a szerződéskötés egyben magában hordozza egy gazdasági kockázat, rizikó potenciálját. Szükség van azonban a szerződési szabadság kereteinek biztosítására is, ellenkező esetben a piacon egyenlőtlenségek, anomáliák léphetnek fel (a szerződések horizontális jellegét kell megőrizni a vertikálissal szemben).²⁰ A hatályos Ptk. 241. § így szól: „241. § A bíróság módosíthatja a szerződést, ha a felek tartós jogviszonyában a szerződéskötést követően beállott körülmény folytán a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti.”²¹ Ez amellett, hogy a *clausula rebus* elv törvényi megfogalmazása, jogértelmezési kérdéseket vet fel. A Polgári Törvénykönyv 241. §-t az ítélkezési gyakorlat úgy értelmezi, hogy nincs helye a szerződés bíróság általi módosításának, ha az alapvető társadalmi – gazdasági változások széles körben jelentkező következményeiről van szó.²² E szerint az olyan gazdasági folyamatok, mint az infláció, a kereslet – kínálat viszonyainak, arányainak változása nem más, mint üzleti kockázat, melyre hivatkozással nem kérheti egyik fél sem a szerződésmódosítást, azok önmagukban nem vezetnek szerződésmódosításhoz.²³ A felek által a szerződés megkötésekor szükségszerűen vállalt gazdasági kockázatba tehát a kialakult gyakorlat szerint belefér a keresleti - kínálati viszonyok változása. A szerződési jogban megfigyelhető az atipikusság mellett a

¹⁷ Nochta 2012. 92. o.

¹⁸ Patassy 2012. 420. o.

¹⁹ Nochta 2012. 92. o.

²⁰ Nochta 2012. 92. o.

²¹ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről 241. §

²² Nochta 2012. 91. o. Idézi: LEB Gf. 30. 197/1991, BH 1992/2/123. sz. döntések

²³ Nochta 2012. 91. o. Idézi: LEB Pf. II 22.137/1994, BH 1996/3/145. sz. eset, LB Pf. IV. 21189/1992, BH 1993/11/678. számú esetek.

rugalmasság, a szerződések tárgyát tekintve kezdik átvenni a „főszerepet” a materiális javaktól az immateriális javak, így új pénzügyi termékek is keletkeznek.²⁴ A jog a gazdaság tekintetében arra hivatott, hogy hosszútávon működési keretet nyújtson a gazdasági változásoknak, a gazdaság működésének kereteit szabja meg. Amennyiben a Ptk. 241. §-ra hivatkozással indul per, a bíróságnak nem csak a feltételek fennállásának körülményeit kell vizsgálnia, hanem a módosítást is meg kell határoznia. Ehhez az átdolgozáshoz azonban szükséges lenne pénzügyi, banki szakértő igénybevétele, aki elfogult és semleges szaktekintélyként van számon tartva, és egyetlen pénzintézethez sem köthető. Joggal merül fel ebben az esetben, hogy a Kúria ezeknek a közismert, semleges szaktekintélyeknek a véleménye alapján, Jogegységi Döntés keretein belül adna iránymutatást a bíróságoknak. Hatalmas előnye lenne ennek a megoldásnak, hogy nem kormányhatározaton, hanem a Ptk. több évtizedes rendelkezésein alapulna. A Ptk. 241. § alkalmazhatóságának határai csupán a közérkölc, a tisztesség és a méltányosság.²⁵

1.4. A gazdasági lehetetlenülés magánjogi doktrínája

Korábbi jogunk ismerte a gazdasági lehetetlenülés fogalmát. Az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.) 1150. §-ban került megfogalmazásra:

*„Ha kétoldali szerződés esetében a szerződés megkötése után az általános gazdasági viszonyokban a szokásos szerződési kockázatot tetemesen meghaladó olyan mélyreható változás állott be, amellyel a felek okszerűen előre nem vethettek számot, s amelynek következtében a szolgáltatásnak és az ellenszolgáltatásnak a felek részéről szem előtt tartott gazdasági egyensúlya felborult, vagy a szerződés alapjául szolgáló másnemű feltételezés megghiúsult, úgy, hogy az egyik fél a jóhiszeműséggel és a méltányossággal ellentétben nem várt aránytalan nyereségre tenne szert, a másik fél pedig ugyanilyen veszteséget szenvedne (**gazdasági lehetetlenülés**), a bíróság a felek kölcsönös kötelezettségeit a méltányosságnak megfelelően módosíthatja, vagy az egyik felet – esetleg a kár méltányos megosztásával is – elállásra jogosíthatja fel.”²⁶*

Bár elő joggá törvényként nem, csak annyiban vált, hogy a bírói gyakorlat alkalmazta, és a mai napig hivatkozási pont a bírósági ítéletekben az Mtj., meggondolandó, hogy szükség lenne-e hasonló kikötésre az új Polgári Törvénykönyvben. Véleményem szerint ez a megoldás az akkori, szintén világválság előtti/alatti szabályozásként mindenképp megfontolandó példát mutat fel, tekintettel arra, hogy az akkori válság is a mostanihoz hasonló, globális méretű volt, bár ténykérdés, hogy az akkor alkalmazott válságkezelés a mostani válság kezelésére nem, legalábbis hosszútávon nem alkalmas. Az új Polgári Törvénykönyv tervezete a kérdéskört

²⁴ Nochta 2012. 91. o.

²⁵ Patassy, 2012. 420. o.

²⁶ 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat, 1150. §

nem tárgyalja, a gazdasági lehetetlenülés magánjogi doktrínáját nem tartalmazza. Amellett, hogy az említett szakasz a mai napig hivatkozási pont a bírósági ítéletekben, megfigyelhető, hogy az ítélezési gyakorlatban kivételes esetekben alkalmazzák, meglehetősen szűk körben az ilyen indokból történő szerződésmódosítást, sőt, egy indokolatlanul szűkítő joggyakorlat áll fenn.²⁷

1.5. Megoldások az angolszász jogban (hardship, unconscionability)

Az angolszász jogrendszerben ismert ilyen esetekben az ún. *unconscionability* (a szerződések „ésszerűtlen” volta), illetve az ún. *hardship*, melynek a lényege abban ragadható meg, hogy amennyiben a szerződéses szolgáltatások között a szerződés megkötését követően beálló körülmények olyan változást idéznek elő, melyből a felek között egyenlőtlenség adódik, és amely kockázatot a fél nem vállalt fel, erre hivatkozva kérheti elsősorban a szerződés újratárgyalását, vagy, ha ezt elutasítják, a felbontását.²⁸ Bár jól látható a hasonlóság a *clausula rebus* és a *hardship* elvei között, utóbbit a jóval rugalmasabb bírói precedensrendszer szabadabban használja. Az európai integráció során, a globalizálódó világban megfogalmazódott a hitelezők fokozott védelmének elve. Érdekes kérdést vet fel, hogy mennyiben egyeztethető össze a válság okozta lehetetlenülés ezzel az elvvel. Véleményem szerint a járható út a szélesebb körű bírói mérlegelésen alapulhat, oly módon, hogy a jogszabály tényleg csak a legszükségesebb kereteket szabja meg. Nehéz azonban egyensúlyozni a túl laza, és a még megfelelő bírói mérlegelési szabadság között.

2. A szerződési egyensúly visszaállításának lehetőségei, rövid történeti kitekintés

A kibillent szerződéses egyensúly helyreállításban a jogalkotásnak, a bírói gyakorlatnak és a feleknek egymással szintézisben, bár nem egyenlő mértékben kell szerephez jutnia.²⁹ A már fentebb kifejtett *clausula rebus* elv mellett további három tényezőt érdemes vizsgálni a kérdéskör tisztázásához.³⁰ A felek együttműködésén alapuló megoldási alternatíva mellett kiemelendő még a már tárgyalt gazdasági lehetetlenülés, mint magánjogi doktrína, illetve a

²⁷ Nochta 2012. 91. o.

²⁸ Nochta 2012. 89. o.

²⁹ Nochta 2012. 90. o.

³⁰ Nochta 2012. 90. o.

már kifejtett bírói szerződésmódosítás útja is, mint a szerződési egyensúly helyreállításának potenciáljai mellett az ún. „válságjogi” intézkedések és a szerződési feltételek felek általi újratárgyalása is.

2.1. Adósvédelmi intézkedések, „válságjog”

Új irány lehet a jogalkotásban adósvédelmi intézkedések bevezetése, melyek mintegy válságjogként, súlyos gazdasági anomáliák esetén a méltányosság egy szélesebb körű értelmezését vethetik fel.³¹ A törvényhozás feladataként jelenik meg, politikai síkon zajlik. A jogalkotónak lehetősége és véleményem szerint feladata is, hogy gazdasági válság idején olyan, akár ideiglenes jellegű intézkedéseket vezessenek be, mely a hitelezők védelmének általános elvével szemben a kiszolgáltatottabb adósok fokozottabb védelmét fogalmazzák meg (példának okáért belátható, hogy egy devizahitel-szerződésben az adós a bankkal szemben kiszolgáltatottá válhat és válhatott elég könnyen, elég csak az utóbbi pár év történéseit szemlélnünk). Ilyen intézkedések lehetnek a gyakran alkalmazott, (például kilakoltatási) moratóriumok, illetve a magyar kormány által nemrégiben bevezetett, devizahitelek segítésére hozott rendelkezés, melynek köszönhetően a devizaalapú ingatlanhitelt forint alapúra válhattak az adósok, illetőleg kérhették az árfolyam rögzítését. Az árfolyamrögzítés rendszerének lényege egyébként az, hogy a devizahitelek fizetési terhei egy átmeneti, maximum 60 hónapos időszakra úgy mérséklődnek, hogy a forint - devizaárfolyam változásai a hitel törlesztőrészeiben ebben az átmeneti időszakban nem jelennek meg, azonban az átmeneti időszak lejártát követően a devizahitelt újra az aktuális piaci árfolyamon, a korábbi feltételek mellett kell törlesztenie az adósnak.³² Jól látható azonban, hogy ezek a válságjogi intézkedések csupán akut kezelése a problémának, mivel időszakosan jelent csak kedvezőbb feltételeket, aki a rendelkezésre álló idő alatt nem képes szabadulni a hitelszerződésből, továbbra is a korábbi feltételek mellett törleszt tovább. Fontosnak tartom kiemelni, hogy amellett, hogy a devizahitelek jobb kondíciók reményében vették fel a hitelt, emellett a banki reklámok azt sugallták, mindenkinek megfelelő a kondíció, egyfajta pozitív lehetőségként tálták a lehetőséget, holott 2008 elején a gazdasági válság az USA-ban már a küszöbön volt, az előszelei érezhetőek voltak. A dolgozatban nem részletezem az etikai, felelősségi és közgazdasági kérdéseket, a jogi aspektusok vizsgálatára

³¹ Nohta 2012. 96. o.

³² Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének honlapja: Összefoglaló az árfolyamrögzítés új lehetőségével kapcsolatos fontosabb tudnivalókról (http://www.psza.hu/fogyasztoknak/hitelek/fizetesi_nehezsegek/arfolymgat_120509.html#Az%C3%A1rfolyamr%C3%B6gz%C3%ADt%C3%A9srendszer%C3%A9nekl%C3%A9nyege) 2012.11.21.

szorítkozom, ám nagy vonalakban érintem ezeket a témákat is, mivel azok egymáshoz és témánkhoz szorosan kapcsolódnak. Véleményem szerint a „válságjogi” intézkedések alkalmasak lehetnek a szerződési egyensúly helyrebillentésére, ez a lehetőség annak ellenére sem elvetendő, hogy ezek csupán akut kezelése a problémának.

2.2. A felek együttműködése

Felmerül a felek együttműködési kötelezettségének kiterjesztése is oly módon, hogy gazdasági válság esetén nagyobb szolidaritást várhassanak el a hitelezőtől az adóssal szemben, hisz amit rövidtávon elenged a hitelező, azt az adós hosszú távon, lassan, de biztosan képes lesz teljesíteni, ez pedig mindkét fél gazdasági igényeit kielégíti. Ez tehát nem lenne más, mint a szerződési kockázat felek közötti méltányosabb elosztása utóbb felmerülő krízishelyzetek esetén.³³ A Ptk. 240. § (1) szerint: „Ha jogszabály kivételt nem tesz, a felek közös megegyezéssel módosíthatják a szerződés tartalmát, vagy megváltoztathatják kötelezettség-vállalásuk jogcímét.” Kérdéses számomra, hogy a bankok és hitelintézetek mennyi hajlandóságot mutatnának arra, hogy a tömegesen előforduló, ilyen jellegű szerződéseket egyenként újratárgyalják. A szerződés újratárgyalásának lehetősége mellett itt merül fel ismét a kiterjesztőbb bírói gyakorlat a kérdésben, szociálisabb alapú ítélkezési gyakorlattal, bár ez gyakran együtt jár azzal, hogy valamelyik fél által el nem fogadható döntés születik.

2.3. Történeti kitekintés

A gazdasági lehetetlenülés (angol szaknyelvben *frustration*) esete akkor áll fenn, ha a szerződéskötéskor vállalt gazdasági kockázatot olyan mértékben haladja meg a bekövetkező gazdasági krízis (a már sokat emlegetett gazdasági válság mellett ilyen lehet a csőd, infláció, stb.), hogy szerződést eredeti tartalmában történő fenntartása értelmetlenné, ésszerűtlenné, netovább valamely félre nézve súlyosan méltánytalanná válik. Ebben az esetben a szerződés tartalmának megfelelő teljesítés válik gazdaságilag lehetetlenné. Érdekes felidézni a híres nagy-britanniai jogesetet, mely kapcsán bevezették a *frustration* jogintézményét: 1902-ben koronázási ünnepség zajlott volna London utcáin. Az eseményre a körmenetben érintett utcák házainak lakói bérbe adták ablakaikat, erkélyeiket a „kíváncsi szemeknek”, ám a körmenet a rossz időre tekintettel elmaradt. A szerződéses kötelezettség értelemszerűen már nem volt teljesíthető, ellehetetlenült. Ennek hatására vezette be a Lordok Háza az állandósított

³³ Nochta 2012. 96. o.

jogintézményt. A kontinentális jogrendszer az angolszásztól eltérő megoldást választott. A német és a francia jogban már jóval korábban, a XIX. században létezett hasonló jogintézmény (a német jogban a szerződési alap megszűnését jelentette, a franciában az előreláthatatlan szerződési kockázat a szerződés megszüntéhez vezetett).³⁴

A magyar jogban a bírói gyakorlatban alakult ki a már taglalt gazdasági lehetetlenülés fogalma, mely igazi tartalmat az 1928-33-as gazdasági világválság éveiben kapott, mikor is a válság miatt bajba jutott áruadósokon a bíróság akként segített, hogy „gazdaságilag lehetetlenné” nyilvánította az áruszolgáltatást, mely vagy a szolgáltatási kötelezettség alóli teljes vagy részbeni felmentést, vagy a pénzzadós általi nagyobb összegre kötelezést jelentett, mindezt a bírói mérlegelés körében, meglehetősen szociális judikaturával.³⁵

2.4. A szerződés módosításának bírói útja

Mint azt a bírói szerződésmódosításról fentebb részben kifejtettem, egyértelmű jogalkotói szándékot követnek a bíróságok: a szerződés módosíthatóságának kivételes voltát. Ilyenkor a felek azzal a szándékkal fordulnak bírósághoz, hogy a jogaikat és kötelezettségeiket a bíróság másképp állapítsa meg, rendezze újra a szerződés óta megbolydult szerződési egyensúlyt.³⁶ A már idézett Ptk. 241. §. alapján a következő feltételeknek kell teljesülnie:

- a felek közötti tartós jogviszony álljon fenn
- a változás a szerződéskötés után álljon be
- valamely fél jogi érdekét sértse a szerződés teljesítése e miatt a beálló ok miatt.³⁷

A módosítás akkor sem automatikus, ha mindhárom feltétel együttesen fennáll, a bíróság a módosítás mellett megszüntetésről is dönthet mérlegelési jogkörét kimerítve. A felek jogviszonya akkor tartós a kialakult ítélkezési gyakorlat szerint, ha a szerződés teljesítése hosszú távon határozza meg a felek egymásnak tanúsítandó magatartását. Nem az a központi kérdés tehát, hogy a teljesítés hány mozzanattal történik, hanem, hogy a felek magatartását a szerződés hosszabb időre határozza meg.³⁸ A körülmények változásának, mint arra már utaltam, a szerződés megkötése után kell beállnia. Nincs a 241. § alkalmazásának helye a Legfelsőbb Bíróság döntése értelmében, ha az alapvető gazdasági - társadalmi változások széles körben jelentkező olyan következményeinél, amelyek a díjrendszer változtatásait

³⁴ Nochta 2012. 90. o.

³⁵ Nochta 2012. 90. o. Idézi: Blau György: Tartozások csökkentése, mint válságjogi követelmény. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1935. 63-93. o.

³⁶ Nochta 2012. 93. o.

³⁷ Ptk. 241. §

³⁸ Nochta 2012. 93-94. o. Idézi: GKT 3/1978. sz. állásfoglalással módosított GKT 82/1973. sz. állásfoglalás, LB Gf. V. 31059/1982.- BH 1984/6. sz. 231. számú eset

igényelnék.³⁹ Ebben az esetben két fő kérdés merül fel, az egyik, hogy vajon a fél a szerződés megkötése előtt a megfelelő szerződési gondossággal számolhatott-e, vagy számolnia kellett-e azzal, hogy az adott esemény bekövetkezett, vagy bekövetkezhet, a másik, hogy volt-e a körülmények előidézésben szerepe az adott félnek? Sem a Ptk., sem a miniszteri indoklása nem tesz említést arról, hogy amennyiben a fél, ha nem a szerződési gondosságnak megfelelően jár el, az kizárja-e a szerződés bíróság általi módosítását?⁴⁰ A Ptk. 4. §. (4) bekezdéséből azonban, mely a *nemo suam turpitudinem allegans auditur* (az adott helyzetben elvárható magatartás tanúsításának követelménye) általános elvét állapítja meg, deriválható az, hogy a fél, mely előre láthatta az esetlegesen beálló későbbi változást, nem kérheti a szerződés bíróság általi módosítását.⁴¹ A bírói gyakorlat a gazdasági kockázat körébe sorolja például a kereslet - kínálati viszonyok változásait, mely következtében egyik fél sem kérheti a bírói szerződésmódosítást.⁴² Meg kell jegyezni, hogy a devizahitelek problémája nem alapvető társadalmi - gazdasági változás, tekintve, hogy a felek tartós szerződésének a következménye a probléma. A sérelmet szenvedő fél minden esetben a hitelt felvevő fél, mely nem társadalmi - gazdasági változás következménye, hanem eddig még soha nem látott mértékű világválságé. A válság tüneteként jelentkező, eddig soha nem látott svájci frank erősödés (mely a hitel felvételekor elfogadható állapotokat mutatott), illetve a bankok önkényeskedése (például a devizában történő felszámolásokat tekintve) tovább rontotta a devizahitelek körülményeit, melynek következtében tömegesen lehetetlenültek el gazdaságilag az adósok.⁴³ Jól látható tehát, hogy csak a tartós jogviszony, valamint olyan, szerződéskötés után beállott körülmény a feltétele a szerződésmódosításnak, amely valamely fél lényeges és jogos érdekének megsértésével okozati összefüggésben áll.

3. A devizahitelek problematikája

3.1. A devizahitel természete, konstrukciója

A dolgozat témájának vizsgálata a devizahitelek problémáján keresztül mutatható be a leginkább. A devizahitel konstrukciójáról röviden szólva a lényege az, hogy a forint (elméletileg jóval ingadozóbb) árfolyamával szemben egy stabilabbnak gondolt külföldi

³⁹ Nochtá 2012. 94. o. Idézi: LB Pf. II. 22.137/1994.-BH 1996/3/145. sz., LB Pf. IV.21.189/1992-BH 1993/11/678. számú esetek

⁴⁰ Nochtá 2012. 94. o.

⁴¹ Ptk. 4. § (4) bekezdés

⁴² Nochtá 94. o. Idézi: LB Pf. IV. 21189/1992.-BH 1993/11. 670. számú eset

⁴³ Patassy 2012. 419. o.

deviza alapú (főleg a svájci frankhitel terjedt el) hitelen nyugvó kölcsönügyletet köthettek a hitelt felvevők. 2007-2008-ban a forint tartós erősödése vonzóvá tette a banki ügyfelek számára a devizahitelt. A kedvezőnek tűnő konstrukció okán az ügyfelek bátran vállalták fel az árfolyamkockázatot. Ugyan a pénzügyi intézetek egy része már akkor hangoztatta, hogy csak az vegyen fel devizahitelt, akinek folynak be bevételei külföldi pénzben is. Többeknek azonban leértékelődött a devizaalapú hitele a forint erősödése következtében, így az eredetileg számítottnál kevesebbet kellett törleszteniük, ráadásul a korábbi, kedvező tapasztalatokat szerzett ügyfelek, ha újabb hitelt vettek fel, azt is devizában tették.⁴⁴

3.2. A devizahitel-szerződések a Ptk. 241. § vonatkozásában

A fentebb felsorolt szempontok tekintetében a devizahitelek esetében a hosszú, tartós jogviszony egyértelműen megállapítható, hiszen adott esetben hosszú évek, akár évtizedek is eltelhetnek, mire a hitel teljes mértékben törlesztésre kerül. Látszólag teljesül a körülményekben utóbb beálló változás, hiszen az adósok lényegesen erősebb forint mellett kötötték meg a hitelszerződést. Szintén adott az adós oldaláról a lényeges és jogos érdek sérelme, hiszen, mint említettem, gyakran a családok mindennapi megélhetése, lakhatása került ezzel veszélybe. Az árfolyam előre nem kalkulálható változása tehát lényeges és jogos érdeket sért.⁴⁵ A feltételek tehát a szerződés bírói úton történő módosításához fennállnak, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ez adekvátan megjelenik az ítélkezési gyakorlatban is. Lehetősége van a bíróságnak a törlesztő részlet csökkentése mellett arra is, hogy a deviza vételi árfolyama helyett az eladási áron való törlesztést, vagy az MNB hivatalos árfolyamán való elszámolást írjon elő.⁴⁶ A hazai joggyakorlatban az egyes szerződések módosításának lehetőségéről az egyes esetekben a rendes bíróságok, míg jogszabályi beavatkozás megengedhetőségéről az Alkotmánybíróság dönt. Az AB 32/1991. (IV. 6.) számú határozatában például a *clausula rebus* elvet hozta szinkronba a szerződés tartalmának állami úton történő lehetőségével.⁴⁷ A hazai bírósági gyakorlat tükrében tehát bírósági szerződésmódosítás a következő keretek között történhet:

- csak olyan körülményekben beálló változás következtében módosítható a szerződés, melyek közvetlenül kapcsolódnak, közvetlen okozati összefüggésben állnak a szerződés feltételeivel

⁴⁴ Berecz Zsolt: A gépjármű-finanszírozás termékfejlesztései Magyarországon 2000 és 2012 között, szakdolgozat, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar

⁴⁵ Nochta 2012. 95. o.

⁴⁶ Nochta 2012. 95. o.

⁴⁷ Nochta 2012. 95. o.

- a jogszabályok nem adnak felhatalmazást arra, hogy a gazdasági élet egészét, vagy adott szerződéstípusba tartozó szerződések minden alanyát érintő változások miatt a bíróságok az egyes szerződéseket módosítsák (márpedig a gazdasági válság egyértelműen nem az adott szerződéshez köthető).⁴⁸ Megfigyelhető emellett, hogy a kölcsönadók (jelen esetben a bankok is) ugyanúgy sújtva vannak a válság által, ám korántsem ugyanolyan mértékben! A pénzintézetek tájékoztatási kötelezettségüket többször elaprózva juttatták az ügyfelek tudomására a kockázatokat tekintve, a bankok kommunikációjában rendkívül pozitív lehetőségként tüntették fel a devizaalapú hitelt. A bankok és pénzintézetek természetesen igyekeznek minél nagyobb kockázatot az adósokra hárítani.⁴⁹
- A bírói gyakorlat szerint nem módosítható a szerződés azért sem, mert a szerződés megkötésekor ismert volt mindkét fél számára az árfolyamkockázat. A Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete több ízben is figyelmeztetett az árfolyamváltozások kockázataira, így köztudomású körülménynek minősül annak ellenére, hogy ilyen mértékű forintgyengüléssel senki sem számolt.⁵⁰ (Példának okáért, ha valaki személygépjárművet vásárolt 2008 végén svájci frankhitelre, gyakorlatilag a világválság küszöbén, 150 forint körüli⁵¹ svájci frank mellett vállalta a törlesztést, ami 2012 derekára, ha nem törlesztett az illető, 250 forint körüli⁵² svájci frank árfolyam mellett volt kénytelen törleszteni, ami igen komoly, 100 forint körüli különbség!

Aki devizahitelt vett fel, az egy bizonyos ideig előnyökkel járó (alacsonyabb törlesztőrészlet) konstrukciót választott, a gazdasági válság és a forintgyengülés előrehaladtával azonban fokozatosan nőtt a kockázat. A fokozott kockázatvállalásra nem a bank ösztönözte a kölcsönfelvevőket, hanem az, hogy a devizakölcsön feltételei lényegesen kedvezőbbek, a törlesztő részletek alacsonyabbak voltak (és még a mai gyenge forintárfolyam mellett is azok) mint azonos összegű és futamidejű forintkölcsön esetében.⁵³ Ennek ellenére véleményem szerint a bankok marketingjükben, kommunikációjukban kedvező lehetőségként tüntették fel a devizahitel felvételének kondíciót, lehetőségeit. A bíróságok egyébként ítélnének másképpen is konkrét, egyedi esetekben, megváltoztathatják ítélezési gyakorlatukat, ez azonban *Nochta* szerint azzal járhat, hogy a pénzintézetek tömegesen mondanák fel a

⁴⁸ Nochta 2012. 95. o.

⁴⁹ Nochta 2012. 95. o.

⁵⁰ Nochta 2012. 95. o.

⁵¹ www.vaminfo.hu 2012.11.12. (<http://www.vaminfo.hu/Rate/Archive/2008-10>)

⁵² www.napiarfolyam.hu 2012.11.12. (<http://napiarfolyam.hu/2012-05-31/Sv%C3%A1jci+Frank/deviza/>)

⁵³ Nochta 2012. 96. o.

késedelembe lévő adósok szerződéseit. Véleménye szerint a megoldás az lehetne, hogy az adós és a hitelező egyezzen meg a szerződés megmentéséről tárgyalás útján. Célja lehet a tárgyalásoknak a futamidő meghosszabbítása vagy a tőketörlesztés felfüggesztése is.⁵⁴ Részemről egyetértek a gondolattal, azzal a kiegészítéssel, hogy ehhez egy szociálisabb bírói gyakorlatra is szükség lenne, tekintve, hogy nézőpontom szerint a bankok és pénzintézetek részéről kérdéses, mekkora hajlandóság lenne esetenként külön – külön, újra tárgyalni a konstrukciókról.

3.3. Általános szerződési feltételek, mint tisztességtelen szerződési feltételek?

A devizahitelek problémájának szempontjából nézve fontosak a Ptk. Általános Szerződési Feltételekre vonatkozó rendelkezései. A devizahitelek „elé tett” hitelszerződéseket a hitelintézetek egyenként nem tárgyalták meg, a hitelező előre meghatározta a szerződések feltételeit, ha ez a hitelt felvenni szándékozó félnek nem felelt meg, az ügyfelet inkább elengedték. Egyértelműen megállapítást nyerhet tehát, hogy a devizahitel-szerződések feltételei Általános Szerződési Feltételnek (ÁSZF) minősülnek, melynek nagy a jelentősége.⁵⁵

A Ptk. 209. § rendelkezik az ÁSZF-ről:

„209. § (1) Tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg.

(2) A feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, továbbá a kikötött szolgáltatás természetét, az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát.

(3) Külön jogszabály meghatározhatja azokat a feltételeket, amelyek a fogyasztói szerződésben tisztességtelennek minősülnek, vagy amelyeket az ellenkező bizonyításig tisztességtelennek kell tekinteni.

(4) Az általános szerződési feltétel és a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt feltétel tisztességtelenségét önmagában az is megalapozza, ha a feltétel nem világos vagy nem érthető.

(5) A tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek.

(6) Nem minősülhet tisztességtelennek a szerződési feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg.

209/A. § (1) *Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja.*

(2) *Fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg*

⁵⁴ Nochta 2012. 96. o.

⁵⁵ Patassy 2012. 421. o.

nem tárgyalt tisztességtelen kikötés semmis. A semmisségre csak a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni.

209/B. § (1) *Az általános szerződési feltételként a fogyasztói szerződés részévé váló tisztességtelen kikötés 209/A. § (2) bekezdése szerinti érvénytelenségének megállapítását a külön jogszabályban meghatározott szervezet is kérheti a bíróságtól. A bíróság a tisztességtelen kikötés érvénytelenségét a kikötés alkalmazójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal megállapítja.*

(2) A külön jogszabályban meghatározott szervezet kérheti továbbá az olyan általános szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítását, amelyet fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából határoztak meg és tettek nyilvánosan megismerhetővé, akkor is, ha az érintett feltétel még nem került alkalmazásra.

(3) A bíróság a (2) bekezdés szerinti eljárásban, ha megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, azt alkalmazása esetére (a jövőre nézve) - a kikötés nyilvánosságra hozójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal - érvénytelenné nyilvánítja. A tisztességtelen szerződési feltétel alkalmazója köteles a fogyasztó igényét az ítélet alapján kielégíteni. A bíróság ítéletében továbbá eltiltja a tisztességtelen általános szerződési feltétel nyilvánosságra hozóját a feltétel alkalmazásától.

(4) Az (2) bekezdés szerinti per az ellen is megindítható, aki a fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából meghatározott és megismerhetővé tett tisztességtelen általános szerződési feltétel alkalmazását nyilvánosan ajánlja. A bíróság, ha megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, azt - alkalmazása esetére - érvénytelenné nyilvánítja, és eltilt az alkalmazásra ajánlástól.”⁵⁶

A Ptk. 209/A. § (1) bekezdése alapján, ha a sérelmet szenvedett fél, esetünkben az adós megtámadja a szerződést, a bankoknak kell bizonyítania, hogy a feltételeket az adóssal közösen határozták meg, mely Patassy szerint egyébként képtelenség.⁵⁷ Tisztességtelen szerződési feltétel esetén pusztán ebből az okból, erre hivatkozva megtámadható a szerződés, nincs relevanciája, hogy a sérelmet szenvedő fél észlelhette-e volna kellő gondossággal a kifogásolt szerződési feltételt. A 209/B. § nyomán megállapítható, hogy a devizahitel-szerződések:

- sértik a jóhiszeműség követelményét, mivel teljesen szokatlan módon juttatták hitelhez az ügyfeleket,
- a hitelek mérlegelési lehetőségei korlátozottak voltak a hitelkonstrukció szokatlan voltából kifolyólag,
- a hitelező és a hiteles között az időszakonkénti (napi, havi) elszámolások nem eladási vagy középárfolyamon történtek (erre vonatkozó ítéletről értekezik részben a dolgozat 4.1., 4.3. pontjai), valamint az egyéb költségek is devizában kerültek felszámításra.⁵⁸

⁵⁶ Ptk. 209. §

⁵⁷ Patassy 2012. 421. o.

⁵⁸ Patassy 2012. 422. o.

Jól láthatóan a devizahitel felvételére vonatkozó blankettaszerződéseknek több pontja is egyértelműen a hitelező javára, az adós hátrányára szól.

4. Konkrétumok a jogesetek szintjén

A téma pár, precedens értékűnek mondható ügy kapcsán mutatható be a legmegfelelőbbben. A dolgozat írásakor ezeknek a pereknek a nagy része még folyamatban van, mi sem jelzi jobban ennél a kérdéskör aktualitását.

4.1. A devizahitelek „precedens ügye”

2012. április 26-án egy ígencsak érdekes ítélet született a Szegedi Ítéltáblán: a Békés Megyei Bíróság elsőfokú ítéletét a másodfokú tanács részben megváltoztatta abban az ügyben, amelyben a Banki Adósok Érdekvédelmi Szervezetének elnöke és felesége indított pert az OTP Bankkal szemben. Kásler Árpád, a BAÉSZ elnöke és felesége keresetükben 2008. május 29-én megkötött devizaalapú kölcsönszerződésük két kikötését támadták meg. A felperesek egyrészt azt kifogásolták, hogy devizahitelüknél az OTP a kezelési költséget devizában állapította meg, és terhelte rájuk, másrészt azt, hogy a hitel törlesztésekor a törlesztőrészlet forint összegét deviza eladási, és nem vételi áron állapította meg, holott a kölcsön folyósításakor azt vette alapul a bank a kölcsön összegének megállapításakor. A Békés Megyei Bíróság 2011. december 8-án az említett két szerződési kikötés semmisségét állapította meg, vagyis mellőzte a kezelési költség devizában történő megállapítását, és az eladási árfolyam helyett a vételi árfolyam alkalmazását rendelte el a törlesztésnél is, visszamenőleges hatállyal. Az ítélet ellen az OTP fellebbezett, szerintük a kikötéseket a bíróság érdemben nem is vizsgálhatta volna, mert ezek a szolgáltatás és ellenszolgáltatás összemérése szempontjából releváns tényezők, és a Ptk. szerint a kikötés ilyen esetben nem támadható meg, érdemi vizsgálat esetén pedig a két kikötés nem tisztességtelen, szerintük megfelelnek a jóhiszeműség és a tisztesség általános elvárásainak. A felperesek ezzel szemben (véleményem szerint helyesen) azzal érveltek, hogy a kölcsönszerződésnek nem volt célja a deviza értékesítése, így a bank olyan haszonhoz jutott, amelyre a felek szándéka nem terjedt ki. A másodfokú ítélet indoklása szerint a kezelési költség vizsgálatára a polgári bíróság jogköre nem terjed ki, az a banki szolgáltatás ellenszolgáltatása, ezért a bíróság a tisztességtelen kikötés körében a kezelési költséget ily módon nem vizsgálhatja. A vételi és

eladási árfolyam együttes alkalmazását azonban tisztességtelennek mondta ki a Szegedi Ítéltőtanács, ugyanis csak akkor lett volna jogos az árfolyamok közötti különbség felszámítása, ha egyúttal devizát is vásároltak volna az ügyfelek. Ebben az esetben csupán kölcsönszerződés jött létre, mely alapján a kölcsönt felvevő fél kamatot fizet. Ezért ezt a kikötést a másodfokú bíróság is tisztességtelennek ítélte meg. Tisztességtelennek ítélték meg azt is, hogy amikor a bank folyósít, vételi árfolyamon számol, törlesztés esetén pedig eladásival, hiszen így többet kell az adósnak törlesztenie, az ügyfél olyan szolgáltatásért fizet, amit valójában igénybe sem vesz (deviza eladása)! Az ítéltőtanács az első kifogás kapcsán az elsőfokú bíróság semmisséget kimondó ítéletét mellőzte, a második esetében helybenhagyta, így jogerőre emelkedett az első fokon eljáró (akkor még) Békés Megyei Bíróság korábbi ítélete, amely az eladási árfolyam helyett a vételi árfolyam alkalmazását rendelte el a törlesztésnél is, visszamenőleges hatállyal. A táblabíróság szerint a devizahitelek folyósításánál és törlesztésénél ugyanazt az árfolyamot kell alkalmazni.⁵⁹ A 2009 szeptembere óta pénzügyi fogyasztóvédelmi hatóságként is működő PSZÁF elnöke, Szász Károly egyébként 2010 júliusában törvénymódosítást kezdeményezett a kérdésben. Az „árfolyam-trükkön” a bankok milliárdokat kerestek, a kezdeményezésre 2010 novemberétől a bankok nem alkalmazhatták az eladási árfolyamot a törlesztéseknél, hanem saját középárfolyamukat vagy a jegybanki középárfolyamot kellett alapul venniük, ez azonban csak a törvénymódosítás utáni időszakot érintette, visszamenőlegesen nem kellett korrigálni a már beszedett törlesztőrészleteket.⁶⁰ Binder István, a PSZÁF szóvivője az eset kapcsán azt nyilatkozta az Origo internetes hírportálnak, hogy a PSZÁF álláspontja évek óta világos a vételi - eladási árfolyam kérdésében, a felügyelet kezdeményezésére született meg és lépett hatályba 2010 novemberében a hitelintézeti törvény módosítása. E szerint a devizaalapú jelzáloghiteleknel a havi törlesztőrészletek fizetése is az MNB hivatalos devizaárfolyamán vagy az adott banki középárfolyamon történhet. Kiemelte, mivel pénzügyi tárgyú törvényről van szó, a törvény betartását a PSZÁF ellenőrzi.⁶¹

4.2. A kamat emelése, mint tisztességtelen, egyoldalú szerződésmódosítás

A közelmúltban, 2012 szeptemberében egy balatonlelleli devizaadós férfi első fokon nyert pert a Fonyódi Városi Bíróságon az Erste Bank ellenében. Az ügy érdekessége, hogy a férfi és

⁵⁹ HVG.HU-Devizahitelek nyertek pert az OTP ellen

(http://hvg.hu/gazdasag/20120426_devizahitelek_pert_nyertek) 2012.11.06.

⁶⁰ Origo.hu: Átverték az adósokat - állítja a devizahiteles, aki pert nyert az OTP ellen. 2012.04.27.

(<http://www.origo.hu/gazdasag/20120427-megszolal-az-otp-elleni-a-devizahiteles-arfolyamtrukk-miatti-per-nyertese.html>)

⁶¹ Origo.hu 2012.04.27.

családja már az utcára kerülés szélén állt, végrehajtási szakaszban volt az ügy, mikor megszületett az első fokon eljáró bíróság ítélete. Fabi József 2008-ban 21 millió forint szabad felhasználású devizahitelt vett fel. Egy évvel a hitelfelvétel után az Erste két százalékkal megemelte a kamatot, az emiatt megemelkedet törlesztőrészletet az adós már nem bírta fizetni. A bank 2010-ben felbontotta a szerződést, majd a végrehajtás is elindult. Az adós júniusban pert indított a bank ellen, arra hivatkozással, hogy a pénzügyintézet indokolatlanul, tisztességtelenül emelte meg a kamatot. A Fonyódi Városi Bíróság precedens értékű ítéletet hozott, hiszen további perek indulhatnak erre hivatkozással: a bank egyoldalúan és tisztességtelen módon módosította a szerződést, ezért az semmis, ennek következtében a végrehajtást is megszüntették. Léhmann György, a felperes ügyvédje kiemelte az ügy kapcsán, hogy nem az egész szerződés, csupán az a szerződési feltétel volt tisztességtelen, melyben a bank biztosította magának az egyoldalú szerződésmódosítás jogát. A bankoknak csak akkor van lehetőségük egyoldalú szerződésmódosításra, ha ezt a pénzügyi folyamatok indokolják, ez pedig ebben az esetben nem volt indokolt. Szász Károly, a PSZÁF elnöke úgy nyilatkozott az ügy kapcsán, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás az európai gyakorlattól eltér, és „nem fogadható el, hogy a bankrendszer meg nem szolgált, kockázatvállalás nélküli költségeket terhelhet rá az ügyfelekre, abban bízva, hogy az állam előbb - utóbb úgyis belép az adósok megsegítése érdekében.”⁶² Egyértelműen a bankok tisztességtelen magatartására célzott ezzel a nyilatkozattal Szász, melyre a dolgozatban utaltam már.

4.3. Az Európai Unió Bíróságának C-472/10. számú döntése előzetes döntéshozatali eljárásban

2012. április 26-án más szempontból is releváns témánkat tekintve, nem csak a 3.1. pontban vázolt jogeset kapcsán. Ezen a napon hozott ugyanis egy ígencsak jelentős döntést az Európai Bíróság, mely kérdést a Pest Megyei Bíróság terjesztette fel Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság, mint felperes, és az Invitel Távközlési Zrt., mint alperes között folyó ügyben. A Pest Megyei Bíróság még 2010-ben fordult az Európai Bírósághoz az ügyben, melynek tárgya, hogy a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelvre tekintettel vizsgálja a következő kérdéseket: az eladót, illetve szolgáltatót a szerződés rendelkezéseinek egyoldalú módosítása, az árváltoztatási módszer egyértelmű leírása és a szerződésben feltüntetett érvényes indok nélkül jogosító kikötés, a szerződési feltétel tisztességtelen volta, illetve a szerződési feltétel

⁶² Index.hu: Pert nyert egy devizaadós a bankja ellen
(http://index.hu/gazdasag/magyar/2012/09/14/pert_nyert_egy_devizaados_a_bankja_ellen/) 2012.11.07.

tisztességtelen volta megállapításának jogkövetkezményei közérdekű kereset esetén.⁶³ A két kérdésből, melyet a Pest Megyei Bíróság feltett az Európai Bíróságnak, témánk szempontjából az egyik releváns: tisztességtelen szerződési feltételek esetén mit vizsgáljon a bíróság ahhoz, hogy a tisztességtelenség megállapítható legyen? A rendelkező részben az Európai Bíróság véleménye szerint azt kell a bíróságnak vizsgálnia, hogy egyoldalú szerződésmódosítás jogának kikötése esetén, ha ez az egyoldalú szerződésmódosítás a fogyasztók (témánk szempontjából az devizaadósok) hátrányára is történhetnek, azt kell vizsgálni, világos, egyértelmű-e ez a feltétel, mert ha az adósok által utóbb az az ok nem követhető nyomon, ami miatt az egyoldalú szerződésmódosítás történik, természetesen megállapítható az egyoldalú szerződésmódosítás tisztességtelen volta. Ha a szerződésben a bankoknak lehetősége van a szerződés egyoldalú módosítására az adós hátrányára, akkor biztosítani kell a jogot az adós számára, hogy, amennyiben ez az adósnak nem felel meg, a szerződést felmondhassa. Márpedig ez gyakorlatilag egyetlen pénzintézet ilyen jellegű szerződésében sincs benne, kevés kivételtől eltekintve.⁶⁴ Léhmann György szerint, aki több devizahitel-károsult védelmét látja és látta el, az adósok számára nem ellenőrizhető feltételek mellett szerződtek a bankok, ráadásul úgy emelték egyoldalúan, már a szerződés megkötése után többszörösére a törlesztő részletet, hogy nem világos feltételek mellett tették ezt. A Legfelsőbb Bíróság (azóta Kúria) egy 2011. decemberi döntése szerint vélelmezni kell minden deviza alapú kölcsönszerződésnél azt, hogy egyedileg meg nem tárgyalta szerződési feltételekről van szó. Léhmann szerint, ahogy a bankok eddig eljártak, egyértelműen törvénytelen, semmis. Szerinte körülbelül 300.000 szerződést érint ez a probléma, és ez alábecsült számnak tekinthető. Az előzetes döntéshozatali eljárásban Magyarországot három minisztériumi vezető is képviselte, akik azonban a 2011. évi LXXV. törvény előkészítése és tárgyalása során, mely a devizahitelek árfolyamrögzítéséről rendelkezik, nem jelezték a jogalkotó felé, hogy folyamatban van egy olyan ügy az Európai Unió Bírósága előtt, melynek jelentős szerepe lehet a későbbi, hasonló ügyekben. A megoldás szerint az, hogy akinek a bankok még nem mondták fel a szerződését, a bank egyoldalú szerződésmódosítási jogát küszöböljék ki, ahol végrehajtási eljárás indult, ott pedig kérjék a végrehajtás felfüggesztését.⁶⁵ Léhmann egyébként a devizahitelesek kapcsán levelet is írt Viviane Reding, az Európai Bizottság alelnökének, a jogérvényesülésért, alapvető jogokért és uniós polgárságért felelős biztosa részére. A levelében felhívja a figyelmet arra, hogy a szóban

⁶³ Európai Unió Bíróságának 2012.04.26-i döntése a C-472/10. sz. ügyben

⁶⁴ Léhmann 2012.05.27.

⁶⁵ Léhmann 2012.05.27.

forgó előzetes döntéshozatali eljárásban meghatározott feltételekről sem a magyar kormány, sem más, fogyasztóvédelemmel foglalkozó állami intézmény nem tájékoztatta a lakosságot, ami szintén felvet etikai kérdéseket.⁶⁶ Hivatkozik egy elég érdekes, már - már összeesküvés elméletet felvázoló interjúra, melyet a levélből részletesen idézek:

„...június 5-én rádióbeszélgetést folytatott egy országosnak mondható rádió – Klub Rádió – 47 magyarországi bank szövetsége folytán létrejött Magyar Bankszövetség vezető jogtanácsosával erről a témáról, és a vezető jogtanácsos többek között a következőket közölte a riportban a hallgatókkal:

A luxemburgi bíróság ítélete nem a banki devizaszerződésekről szól. Auer Katalin, a Bankszövetség vezető jogtanácsosa: - Hát elég összetett problémáról van szó. Előjáróban annyit érdemes hozzátenni, hogy ez a bizonyos európai bírósági ítélet nem devizahittel kapcsolatos eljárásban született, hanem a nemzeti fogyasztóvédelmi hatóság és az Invitel távközlési Zrt. közötti perben az eljáró bíróság kért előzetes döntéshozatali eljárást az európai bíróságtól. És ebben a perben születtek bizonyos megállapítások, amiket közvetlenül nem biztos, hogy egy devizaperben alkalmazni kell.

– Magyarán ez az európai bírósági döntés, amely nem devizahiteles, bankkal kötött szerződésekre vonatkozik, hanem egy egészen más ügyre, nem szolgálhat alapul arra, Önök szerint arra, hogy a bankok ellen bármilyen jogi fellépést lehetővé tegyen a devizahitelesek számára.

– Lehet, hogy ez majd befolyásolni fogja a hazai joggyakorlatot is, de közvetlenül most nem látunk ebben olyan nóvumot, ami a deviza hitelekkel kapcsolatos bírósági eljárásokat meghatározná. Arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ez idáig nem volt, nem tudunk olyan jogerős bírósági ítéletről, amelyik azt állapította volna meg, hogy a devizahitel-szerződések tisztességtelenek és jó erkölcsbe ütközőek, pusztán azért, mert devizában történt meg az elszámolás.

– Azt megpróbálták megbecsülni, hogy ha véletlenül egy ilyen, mondjuk európai bírósági döntés után tömegével indulnának perek a bankok ellen, hogy nyilvánítsák semmisnek az eredetileg megkötött szerződéseket, akkor mi következne be? Tehát megpróbálták elképzelni azt a nem várt, de ki tudja, amilyen időket élünk, esetleg mégis bekövetkező eseményt, hogy százezrek fordulnak bíróságokhoz, és azt mondják, hogy nem ér, tessék teljesen új szerződéseket kötni velünk.

– Számszaki felméréseket nem végeztünk, de az teljesen nyilvánvaló, hogy egy ilyen tömeges keresetindítás a szerződéses fegyelemre általában a polgári jogban rendkívül rossz hatással lenne. A hitelnyújtó pénzintézetekkel szemben vállalt kötelezettségeknek a határidőben történő teljesítése, de általában mindenfajta polgári jogügyletben a szerződésszerű teljesítés az nagyon fontos dolog. Ha tömegesen egy országban az emberek elkezdik a szerződéses kötelezettségeiket nem teljesíteni, annak nagyon-nagyon sokirányú tovagyrúzó hatása lehet.

– Az a bankrendszer összeomlásához is vezethetne nem?

– Az egész gazdasági rendszer összeomlásához vezethet, ha az alapvető jogviszonyok egy országban nem működnek.

– Magyarán minden olyan feltételezés vagy minden olyan biztatás, hogy na, akkor most a devizahitelesek nyugodtan nekieshetnek a bankoknak, mert lám, van egy olyan európai bírósági határozat, amelyik ezt lehetővé tenné, felelőtlen bujtogatás? Mert nincs alapja, sem az európai bírósági ítéletben, sem abból a szempontból, hogy mi következne ebből?

⁶⁶ Dr. Léhmann György levele Viviane Redingnek, 2012.06.10. (<http://www.civilkontroll.com/node/311>)

– *Úgy gondolom, hogy ez nem egy felelős magatartás. Senkit nem tudunk lebeszélni arról, hogy pert indítson, de azt tanácsoljuk mindenkinek, hogy nagyon gondosan, körültekintően járjon el. Kérjen szakértőktől tanácsot, akár párhuzamosan többtől is. Ezek az eljárások nem rövidek, költségesek, nagyon jelentős kockázatot hordoznak. És ezeknek a pereknek a kimenetele azért nagyon is kétséges. Az eddigi bírósági eredmények alapján úgy gondoljuk, nem lehet okkal azt feltételezni, hogy most ezek a perek ezek tömegesen sikerre vezetnek.*

– ***És hogy még egyszer érthetően rögzítsük, az európai bíróság Luxemburgban nem egy banki devizahiteles ügy kapcsán döntött úgy, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás nem megengedhető.***

– *Valóban, egy távközlési társaság ügyében született ez a döntés.*

.....

Amennyiben ez a riport válasz volt a velem készült video felvételnél általam elmondottakra, akkor jól látható az, hogy a riportert és 47 bank szövetségének vezető jogtanácsosa félretéve az objektív és tárgyilagos tájékoztatás alapvető követelményét, a valóságot eltorzítva mindent elkövetett azért, hogy a luxemburgi Európa Bírósági döntés ne hasson ki a magyar bankoknak valamennyi devizaalapú hitelszerződéseiben megfogalmazott és a bíróság által kifogásolt szerződési feltételeinek bírósági vizsgálatára. A vezető jogtanácsosnak utolsó mondata pedig olyan felelőtlenre sikerült a nagy igyekezetben, hogy ha a vezető jogtanácsos ismeri az ítélet alapjául szolgáló 93/13. EU Irányelvnek alábbi rendelkezését:

>2. cikk

Ennek az irányelvnek az alkalmazásában:

- a) "tisztességtelen feltételek": a 3. cikkben meghatározott szerződési feltételek;
- b) "fogyasztó": minden olyan természetes személy, aki az ezen irányelv hatálya alá tartozó szerződések keretében olyan célból jár el, amely kívül esik saját szakmája, üzleti tevékenysége vagy foglalkozása körén;
- c) "eladó vagy szolgáltató": minden olyan természetes vagy jogi személy, aki vagy amely az ezen irányelv hatálya alá tartozó szerződések keretében saját szakmája, üzleti tevékenysége vagy foglalkozása körében cselekszik, függetlenül attól, hogy az köz- vagy magánjellegű.<

akkor a fogyasztók szándékos megtévesztésével csalás bűncselekménye kísérlete elkövetési magatartás vizsgálata is felvethető, ha pedig nem tudott erről a 93/13. EU Irányelvi rendelkezésről, akkor pedig talán mégsem kellene 47 bank szövetsége vezető jogtanácsosának lennie. A valódi oka annak, hogy ez a két ember össze-vissza beszélt a rádióban nem más, mint amit a szövegben az alábbiak szerint olvashatunk:

– *Az a bankrendszer összeomlásához is vezethetne nem?*

– *Az egész gazdasági rendszer összeomlásához vezethet, ha az alapvető jogviszonyok egy országban nem működnek.*

Ebből kiindulva előttem nem kétségesen most kell eldönteni azt, hogy hazám marad egy olyan hazug világban, ahol a bankok az EU Intézményeket, Európa Bírósági ítéleteket, és mindenféle alapvető erkölcsi alapszabályokat semmibe véve megtarthatják-e a jogtalanul, tisztességtelenül elszedett, vagy még elszedni kívánt, magyar emberek millióinak anyagi helyzetét, életét tönkre tevő pénzt, vagy mégsem üres maszlag egy Európa Bírósági ítélet...⁶⁷

⁶⁷ Részlet Dr. Léhmann György Viviane Redinghez intézett leveléből, 2012.06.10.
(<http://www.civilkontroll.com/node/311>)

Jól tetten érhető tehát, hogy a bankszektor, némiképpen érthető okból a saját érdekeit tekinti elsődlegesnek, részükről szükség lenne egy jelenleginél méltányosabb alapú, ügyfélbarát magatartás, már csak a fentebb kifejtett okokból is.

Összegzés

A következő fél év joggyakorlata döntő jelentőségű lesz az ügyben, vélhetően tömegesen fogják a devizahitel-károsultak megtámadni a még fel nem mondott szerződéseket. A dolgozat írásakor úgy fest, hogy még egy ideig eltart a gazdasági krízis. Ebben az esetben a már fentebb vázolt politikai szint mellett jól működő jogi rendszer kiépítése vált szükségessé. A szerződési intézmények hatékonysága mellett a jogalkotás és a bírói gyakorlat együttesen kell, hogy megoldást nyújtson a problémára. Egyetértek *Nochta* véleményével, mely szerint „méltányosságon nyugvó társadalmi szolidaritásra van szükség”.⁶⁸ Szükség van a multinacionális cégek, így a bankok nagyobb mértékű felelősségvállalására, hisz ők anyagilag kevésbé kiszolgáltatottak. Az ilyen cégeknek új, ezek szerint az elvek szerint megalkotott szerződési feltételekre lenne szüksége, és nem a bírósági ítéletek és tények elferdítésével áthatott kommunikációra, ahogy azt a fentebb idézett interjúban olvashatjuk. Ilyen szerződési feltételek lehetnek:

- a felek vállalják megváltozott gazdasági körülmények esetén, ha valamely felet méltánytalanul sújtja, közösen viseljék anyagilag a következményeket,
- a szerződés újratárgyalásának, megfelelő módosításának kötelezettsége a szerződésekben

Ezek a lehetőségek hatékonyabbak lehetnek rövidtávon, mint a sokszor lassan reagáló jogalkotás és politika, illetve bírói beavatkozás. Jogosan merül fel érvként az is, hogy az utóbb említett eszközök esetén valamely fél konszenzusa hiányzik.⁶⁹

A téma kutatásakor, a külföldi irodalmat keresve arra a megállapításra jutottam, hogy a devizahitelek problémája jellemzően közép-kelet európai sajátosság, a témával a nyugat-európai jogirodalom nemigen foglalkozik. Gyakori probléma, hogy a jogalkotás, így maga a jog nem képes idejében reagálni egy jelentős társadalmi jelenségre, változásra (gondoljunk csak a szerzői jogi problémákra, melyet az Internet, illetve a fájlmegosztók megjelenése vet

⁶⁸ Nochta 2012. 97. o.

⁶⁹ Nochta 2012. 97. o.

fel, avagy a büntetőjog területéről a számítógépes bűncselekmények.) Esetünkben az adekvát megoldást meglátásom szerint a jogalkalmazás, a joggyakorlat fogja megtalálni, emellett jogszabályi keretek felállítása is célszerű lenne, hisz egy problémára minél több megoldást találunk, az annál hatékonyabban kezelhető.

Felhasznált irodalom:

1. Nochta Tibor: Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság? = Jog – Állam – Politika 2012/2 87-97. o.
2. Sólyom László: Polgári jogi kérdések az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In: JK 49/3 (1994) 99-107. o.
3. Benke József: Reményvétel. Budapest, HVG-ORAC 2011.
4. Francesco Galgano: Globalizáció a jog tükrében (ford.: Metzinger Péter). Budapest, HVG-ORAC 2006.
5. Patassy Benedek: A devizaalapú hitelszerződésekkel kapcsolatosan kialakult viták bírósági úton való megoldásának javaslatai = Magyar Jog, 2012/7 419-428. o.
6. Berecz Zsolt: A gépjármű-finanszírozás termékfejlesztései Magyarországon 2000 és 2012 között, szakdolgozat, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar

Internetes hivatkozások:

1. Echo TV Négyszemközt: Dr. Léhmann György - Kiút a devizahitelezés tragédiájából, interjú 2012.05.27. (<http://www.youtube.com/watch?v=fDv1kvfz0Z4>)
2. Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének honlapja: Összefoglaló az árfolyamrögzítés új lehetőségével kapcsolatos fontosabb tudnivalókról (http://www.pszaf.hu/fogyasztoknak/hitelek/fizetesi_nehezsegek/arfolyamgat_120509.html#Az_%C3%A1rfolyamr%C3%B6gz%C3%ADt%C3%A9s_rendszer%C3%A9nek_l%C3%A9nyege)
3. Dr. Léhmann György levele Viviane Redingnek, 2012.06.10. (<http://www.civilkontroll.com/node/311>)
4. www.vaminfo.hu 2012.11.12. (<http://www.vaminfo.hu/Rate/Archive/2008-10>)
5. www.napiarfolyam.hu 2012.11.12. (<http://napiarfolyam.hu/2012-05-31/Sv%C3%A1jci+Frank/deviza/>)
6. Index.hu: Pert nyert egy devizaadós a bankja ellen (http://index.hu/gazdasag/magyar/2012/09/14/pert_nyert_egy_devizaados_a_bankja_ellen/) 2012.11.07.
7. Origo.hu: Átverték az adósokat - állítja a devizahiteles, aki pert nyert az OTP ellen. 2012.04.27. (<http://www.origo.hu/gazdasag/20120427-megszolal-az-otp-elleni-a-devizahiteles-arfolyamtrukk-miatti-per-nyertese.html>)
8. HVG.hu: Devizahitelek nyertek pert az OTP ellen (http://hvg.hu/gazdasag/20120426_devizahitelek_pert_nyertek) 2012.11.06.

Jogszabályok:

1. 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat, 1150. §.
2. 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről 241. §., 4. §. (4) bekezdés
3. Európai Unió Bíróságának 2012.04.26-i döntése a C-472/10. sz. ügyben